

VIAȚA ÎN HRISTOS ÎN ORIZONTUL AUTORITĂȚII ȘI LIBERTĂȚII MORALE

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului Părinte
CALINIC
Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților

I. AUTORITATE ȘI LIBERTATE. DELIMITĂRI CONCEPTUALE

Lucrarea de față are în prim-plan două concepte fundamentale: autoritatea și libertatea³⁷. Acestea fac parte din viața omului încă de la începutul existenței sale. Atât autoritatea, cât și libertatea sunt raportate de către om la conștiința morală și la legea morală, fără de care nu ar exista viață morală³⁸. Păstrarea unui echilibru între autoritate și libertate a fost posibil până în momentul căderii protopărinților noștri în păcat. În urma acestui act, omul a declanșat un conflict între autoritatea dumnezeiască și libertatea umană. În aceste condiții apare dorința omului de a-și exercita autoritatea și de a trăi libertatea în despărțire de Dumnezeu. Acest fapt a condus la o pervertire în sine a conceptelor de autoritate și libertate. Astfel, autoritatea a devenit libertatea omului de a supune alți oameni.

În decursul istoriei conceptele au cunoscut o transformare deosebită. Autoritatea *personală* a omului, primită în dar de la Dumnezeu și privită în mod special în calitățile sale de chip al Lui, a cunoscut și o exprimare deviantă, iar în aceste condiții apare autoritatea *instituțională*, impusă numai prin prerogative³⁹. Aceasta

³⁷ Conceptul de orizont, prezent în titlul lucrării, se referă, în acest context, la ideea de sferă extinsă a cunoștințelor, dar, totodată, acest cuvânt redă foarte bine noțiunea de întâlnire, aplicată celor două, având în vedere că definiția fizică a *orizontului* precizează că acesta reprezintă „linia imaginară care unește cerul cu pământul”. Disponibil la: <https://dexonline.ro/definitie/orizont>. Vom vedea pe parcursul lucrării că aceste concepte se întâlnesc frecvent și nu creează tensiune atunci când sunt asumate și afirmate ca daruri dumnezeiești. Aceasta presupune o viețuire morală autentică, raportată mereu la modelul de viață a lui Hristos.

³⁸ Pr. Gh. POPA, *Introducere în Teologia Morală*, p. 120.

³⁹ Autoritatea instituțională este confundată uneori cu puterea, pentru că aceasta din urmă „presupune un grad de instituționalizare, pentru că ea nu poate exista fără

avea menirea de a reglementa prin lege acțiunile iresponsabile ale omului. Putem afirma că, în momentul în care fiecare persoană nu mai este responsabilă pentru felul în care își exercită autoritatea și libertatea, apare dominarea în detrimentul autorității, care urmărește supunerea celorlalți, iar libertatea se transformă în sclavie sau în libertinaj. Vom încerca, așadar, să facem o distincție între autoritatea personală și cea instituțională, între autoritatea exercitată în orizontul vieții morale creștine și autoritatea politică, transformată frecvent în dominare și supunere.

Autoritatea privită în dimensiune instituțională, care caută să apere libertatea omului prin lege, și autoritatea rezultată din prestigiul și demnitatea unei persoane eliberată de patimi creează o complexitate deosebită în analizarea conceptului. Privite din acest unghi, în scrierile de specialitate noțiunile de autoritate și libertate reprezintă o sursă inepuizabilă de polemici. Fie că este vorba despre spațiul teologic, pedagogic, filosofic, politic sau cultural, cercetările dedicate libertății și autorității se află mereu în centrul atenției.

În privința autorității, se poate observa o tendință de limitare a noțiunii la experiența unei persoane într-un anumit domeniu:

reguli și structuri”. A se vedea: Dominique COLAS, *Dicționarul de gândire politică*, trad. D. Purnichescu, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2003, p. 32. Ideal ar fi ca reprezentanții puterii politice, juridice sau militare să fie și oameni de caracter, iar la alegerea lor să se țină cont de moralitatea lor. Aceasta reiese și din etimologia cuvântului *candidat*, care provine din limba latină și descrie persoana care aspiră la o funcție înaltă sau dorește să obțină ceva. Ceea ce este interesant de observat este legătura acestui cuvânt cu verbul *candido*, care înseamnă a străluci, a albi, a lumina. Iar adjectivul *candidus* exprimă, într-un mod ideal, ceea ce dorim să subliniem. El descrie omul curat fizic și spiritual, îmbrăcat în alb, strălucitor, frumos, senin, limpede etc. De aici provine și cuvântul românesc *candelă*, care luminează chipul icoanelor. A se vedea: Rodica OCHEȘANU et al., *Dicționarul Latin-Român*, Ed. Științifică, București, 1962, p. 96. Înțelegem din această etimologie faptul că persoana care aspiră la o funcție trebuie să fie înzestrată cu multe calități, pe care alegătorii să le observe și pentru care să-l voteze. Aceasta este ipostaza ideală, în care autoritatea unei instituții este amplificată de prestigiul reprezentanților ei. Fără această completare reciprocă atât instituția, cât și persoana care o reprezintă își pierd dimensiunea morală și conduc poporul spre ipostaze deformate ale autorității sau libertății.

medicul în fața pacientului, profesorul înaintea elevului, mecanicul în domeniul mașinilor⁴⁰. În acest context, se impune o reevaluare a noțiunii din perspectivă teologică, plecând de la istoria conceptului și de la valențele sale etimologice. Totodată, abordarea teologică urmărește modul în care autoritatea se raportează astăzi la libertate și dacă există o relație dinamică și existențială între aceste concepte.

Libertatea este privită și trăită astăzi ca posibilitate de a acționa în orice împrejurare după propria plăcere. Orice limitare din partea unei persoane sau instituții este privită ca pe un atac la adresa autodeterminării și a drepturilor fundamentale ale omului. Posibilitatea alegerii între bine și rău este despărțită frecvent de spiritul critic, iar prezența unei autorități morale, personală sau instituțională, este înțeleasă ca o formă de constrângere. În aceste condiții, se impune precizarea, din punct de vedere teologic, a unui raport între autoritate și libertate. Contextul în care se poate desfășura această cercetare nu poate fi altul decât viața morală creștină asumată ca *viață în Hristos*, așa cum frumos a definit-o și părintele profesor Ilie Moldovan⁴¹.

Definirea autorității și libertății în dimensiune teologică depășește contextul social, politic și civil. În această privință, vom face câteva distincții, pe parcursul lucrării, între autoritatea morală, manifestată prin virtuțile evidente ale unei persoane, recunoscute de către alte persoane, și autoritatea civilă, exprimată uneori prin

⁴⁰ Unul dintre cei mai importanți promotori ai acestei ipoteze este Józef Maria Bocheński, care consideră că autoritatea este condiționată foarte mult de către domeniul în care ea se exercită. E drept că există uneori autorități atât de mari, încât par să acopere toate domeniile (cum este cea a mamei în raport cu copilul mic, de pildă). Acestea sunt însă cazuri de excepție și (așa cum vom mai vedea) nici atunci autoritatea nu este valabilă la modul cel mai general. În mod normal, autoritatea umană este întotdeauna restrânsă la un anumit domeniu. A se vedea lucrarea: Józef Maria BOCHENSKI, *Ce este autoritatea?*, trad. T. Kleininger, Ed. Humanitas, București, 1992, p. 21.

⁴¹ Pr. Vasile VLAD, „Perspectiva părintelui Ilie Moldovan asupra Teologiei Morale ca viață în Hristos”, în vol. *Ne piere neamul! Mărturie într-o aducere-aminte a Părintelui Ilie Moldovan*, Ed. Andreiană, Sibiu, 2016, p. 226.

manipulare, persuasiune sau dominare, căutând astfel să câștige încrederea unei persoane sau a unei comunități. În același timp, vom încerca să observăm în ce măsură dimensiunea instituțională a autorității poate apăra sau afecta libertatea omului. Ca sinteză a noțiunilor elaborate, vom încerca să găsim câteva criterii prin care putem recunoaște omul sau instituția morală care apără și respectă libertatea celui alt.

I.1. Conceptul de autoritate și semnificațiile sale

Așa cum majoritatea termenilor au o bogată etimologie și istorie individuală, nici termenii „autoritate” și „libertate” nu fac abstracție de acest fapt. Sensul cuvintelor a cunoscut o adevărată transformare conceptuală odată cu dezvoltarea societăților. Privit prin prisma limbii latine, termenul *autoritate* are la bază verbul *ageo*, care arată dinamismul, mișcarea, agerimea⁴², și verbul *augere*, care înseamnă *a rodi, a face să crească printr-o lucrare sacră*⁴³. Conceptul exprimă puterea divină care, prin însăși principiul ei, face să ființeze⁴⁴. Totodată, conceptul trimite la ideea de putință și de cauză

⁴² D. COLAS, *Dicționarul de gândire politică*, p. 32.

⁴³ „În cele mai vechi utilizări ale sale, *augere* indică nu faptul sporirii a ceea ce există, ci actul producerii din propriul sine, act creator”. A se vedea: Émile BENVENISTE, *Vocabularul instituțiilor indo-europene*, trad. D. Slușanschi, Ed. Paideia, București, 2005, p. 369.

⁴⁴ Émile BENVENISTE, *Vocabularul instituțiilor indo-europene*. Este foarte interesant de observat faptul că din acest verb își extrag denumirea și *augurii*, care constituiau „un colegiu, format inițial din trei membrii, care aveau rolul de a interpreta voința zeilor”. În funcție de precizia cu care își împlineau menirea, autoritatea lor creștea în cadrul societății. Bucurându-se de această considerație, *augurii* au ajuns să dețină un rol important în Imperiul Roman. Ei erau cei care stabileau momentul potrivit, *de bun augur*, pentru începerea unor campanii militare sau agricole și tot reprezentanții acestui domeniu *inaugurau* diferite lucrări publice, politice sau religioase. A se vedea: Jean-Claude FREDOUILLIE, *Dicționar de civilizație romană*, trad. Ș. Velescu, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2000, p. 29. Termenul este preluat ulterior în spațiul politic, iar în anul 23 î.Hr., Senatul Romei decernează pentru întâia oară titlul de *Augustus* lui Octavian. Aici apare interferența puterii în cadrul autorității. Împăratul se bucura astfel de o *autoritate*, întemeiată în mod special pe *putere*. De la autoritatea înțeleasă

primordială. Cuvântul „înederează că un lucru sau o ființă posedă eficacitatea necesară începerii prielnice a unei acțiuni”⁴⁵. Din rădăcina acestui cuvânt este extras substantivul *auctor* -oris, pentru a descrie „persoana care dă naștere, având calitatea de: părinte, întemeietor, conducător, sfătuitor, creator”⁴⁶.

Din latinescul *auctor*, limba română și-a creat cuvântul *autor*, definit în *Dicționarul Academic Român* ca persoană care este cauza primă a ceva. El poate fi înțeles drept creator, tutore sau garant al unei lucrări, cel care are inițiativa⁴⁷. Acest aspect presupune libertatea, dar și responsabilitatea, pentru că omul care creează are autoritate asupra operei sale, dar este și responsabil pentru lucrarea sa⁴⁸. În devenirea sa conceptuală, termenul se oprește la *auctoritas* - atis, care înseamnă model, arhetip, cel care confirmă sau autorizează⁴⁹. În același timp, conceptul se referă la aspectele care oferă valoare, augmentare, respect și prestigiu unei persoane⁵⁰. Această autoritate este legată indisolubil de trimitere, delegare și de recunoaștere, legitimare sau validare⁵¹.

În limbile moderne de origine latină, regăsim conceptul de autoritate cu trăsături comune, dar și distincte. Astfel, în limba italiană, conceptul este redat prin substantivul feminin *autorità*⁵². Acesta descrie autoritatea de ordin juridic, reprezentată de lege și de ordin

ca demnitate și prestigiu, rezultată din acțiunea creatoare și din calitățile omului, până la autoritatea fundamentată pe putere, înțeleasă ca dominare, nu este decât un pas. Astfel, împăratului roman Caligula i se va oferi și titlul de *Dominus*.

⁴⁵ Pierre GRIMAL, *Istoria romană*, vol. I, trad. E. Cizek, Ed. Minerva, București, 1973, p. 152.

⁴⁶ Aurelia HANGANU, *Fondul enciclopedic de termeni de origine greco-latină*, Ed. Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, 2011, p. 56.

⁴⁷ *Mic Dicționar Academic*, Ed. Academiei Române, București, 2010, p. 140.

⁴⁸ A. HANGANU, *Fondul enciclopedic de termeni de origine greco-latină*, p. 56.

⁴⁹ Disponibil la: <https://www.grand-dictionnaire-latin.com/dictionnaire-latin-francais.php?lemma=AUCTOR200>.

⁵⁰ Gheorghe GUȚU, *Dicționar latin-român*, Ed. Humanitas, București, 2007, p. 211.

⁵¹ E. BENVENISTE, *Vocabularul instituțiilor indo-europene*, p. 379.

⁵² Mariana STĂNCIULESCU-CUZA, *Dizionario Italiano-romeno*, Ed. 100+1 Gramar, București, 1996, p. 98.

politic, privită în manifestările statului. Totodată, noțiunea are în vedere autoritatea unui profesor sau a unui filosof, fiind legată de prestigiul aplicat sfaturilor pe care oamenii le dau în domeniul lor de competență⁵³. În toate domeniile conceptul face trimitere la legitimare și recunoaștere liberă⁵⁴. Acest aspect ne ajută să înțelegem că el operează în baza unui acord dintre delegare și receptare. Foarte interesant este faptul că persoana sau instituția cu autoritate trebuie să garanteze pentru păstrarea libertății și a ordinii în comunitate. Subiectul autorității morale se bucură de stimă și respect, ca urmare a talentului, a științei și a caracterului său moral⁵⁵.

În limba spaniolă întâlnim substantivul feminin *autoridad*⁵⁶. Conceptul este preluat în domeniul politic cu sensul de putere, conducere, dominare. În spațiul juridic, el descrie autoritatea judecătorului și a lucrului judecat. Termenul nu-și pierde însă dimensiunea formativă, morală, fiind înțeles și ca influență, prestigiu, ascendență ș.a. Totodată, conceptul presupune împuternicirea și delegarea, elemente deosebit de importante în precizarea unei relații dinamice cu libertatea⁵⁷.

În limba franceză descoperim cuvântul *autorité*, care înseamnă, pe de o parte, putere de a comanda, de a lua decizii, de a supune, iar pe de altă parte, noțiunea înseamnă competență, capacitate de a alege, de a lua decizii corecte, de a face lucruri frumoase, care îi oferă omului referință și prestigiu⁵⁸. Preluat din franceză, în limba română descoperim conceptul de *autoritate*, legat de drept și de puterea de a impune ascultare, dar găsim și dimensiunea morală a autorității, legată de calitățile unui om care se bucură de considerație și de apreciere din partea celorlalți. Este

⁵³ M. STĂNCIULESCU-CUZA, *Dizionario Italiano-romeno*, p. 98.

⁵⁴ M. STĂNCIULESCU-CUZA, *Dizionario Italiano-romeno*, p. 98.

⁵⁵ Disponibil la: <http://www.treccani.it/vocabolario/autorita/>.

⁵⁶ Alexandru CALCIU, Zaira SAMHARADZE, *Dicționar spaniol-român*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 2005, p. 102.

⁵⁷ A. CALCIU, Z. SAMHARADZE, *Dicționar spaniol-român*, p. 102.

⁵⁸ Jean DUBOIS et al., *Dictionnaire du français contemporain*, Ed. Larousse, Paris, 1970, pp. 101-102.

foarte interesantă și precizarea că această persoană poate fi model și sursă de inspirație⁵⁹.

Din terminologia greacă extragem termenul *ἐξουσία* – *exousia*⁶⁰, pentru a defini noțiunea de *autoritate*⁶¹. Acesta provine de la verbul *ἐξέστω* – *exesti*⁶² și definește conceptul de autoritate înțeles ca permisiune, îngăduință, privilegiu, demnitate, influență etc⁶³. Foarte interesantă este și descrierea *Dicționarului grec-francez*, care leagă autoritatea, *ἐξουσία*, de capacitatea de a alege și de libertate⁶⁴. Aceste calități sunt dobândite de omul care este pregătit să renunțe la viciile sale și să se dedice unei trăiri virtuozității⁶⁵. *Exousia* descoperă capacitatea sau *putința* omului de a cunoaște adevărul, de a săvârși binele și de a cultiva frumosul⁶⁶. Privit în

⁵⁹ Ioan OPREA et al., *Noul Dicționar Universal al Limbii Române*, Ed. Litera Internațional, București, 2006, p. 119.

⁶⁰ Părintele André Scrima considera că este dificil de identificat în limba greacă un termen corespondent noțiunii latine *auctoritas*. Teologul amintit precizează că limba greacă nu poate exprima printr-un singur termen conceptul roman: *auctoritas*. Totodată, părintele Scrima susține existența unei rădăcini comune a celor două concepte. Aceasta este cristalizată în forma latină *augere*, a cărui semnificație a fost redată mai sus. A se vedea: A. SCRIMA, *Funcția critică a credinței*, pp. 194-195.

⁶¹ Maurice CARREZ, François MOREL, *Dicționar grec-român al Noului Testament*, trad. G. Badea, Ed. Societatea Biblică Interconfesională din România, București, 1999, p. 108. Termenul este un compus format din prepoziția *ἐκ*, care se referă la manifestarea unei autorități care vine din calitățile interioare ale unei persoane, și verbul *εἶμι*, care înseamnă însăși noțiunea existenței, din care derivă substantivul *ουσία*. Acesta apare și în domeniul juridic, desemnând ideea de zestre, avere sau bogăție. În mediul filosofic, noțiunea exprimă substanța, existența ca atare, sau chiar *ființa*, apropiindu-se într-o oarecare măsură de concepția creștină asupra autorității. Astfel, putem considera pozițiile filosofice premergătoare celor creștine. A se vedea: Francis E. PETERS, *Termenii filozofiei grecești*, trad. D. Stoianovici, Ed. Humanitas, București, 1997, pp. 214-215.

⁶² Verb derivat din *ἔστω*, care ne trimite la ideea de existență, de subzistență sau *ființare*. A se vedea: *A Greek – English Lexicon*, Claredon Press, Oxford, 1996, p. 599.

⁶³ Disponibil la: <https://www.biblestudytools.com/lexicons/greek/nas/exesti.html>.

⁶⁴ Anatole BAILLY, *Dicționar grec-francez*, Ed. Hachete, Paris, 1996, p. 712. Din această perspectivă, autoritatea presupune ca subiectul ei să fie un om liber, capabil să descopere și altora libertatea.

⁶⁵ Leonard KREIGER, *Dictionary of the History of Ideas*, Ed. Philip Wiener, 5 vol., New York, 1973, p. 141.

⁶⁶ G. IOANIDU, *Dicționar elino-românesku*, Tipografia Statului, București, 1864, p. 829.

acest sens, conceptul de autoritate depășește ideea de putere înțeleasă ca dominare în dimensiunea politică⁶⁷.

Autoritatea autentică se detașează de manipulare și de alte atitudini persuasive. Ea reprezintă „o calitate intrinsecă, nu extrinsecă”⁶⁸. Ea este legată de calitățile morale ale persoanei, iar acest fapt îl înțelegem atunci când despărțim prepoziția grecească ἐκ/ἐξ de substantivul οὐσία. Prepoziția amintită indică, printre altele, dinamismul și mișcarea creatoare, în afară sau în exterior⁶⁹, iar οὐσία definește ființa omului. Înțelegem că autoritatea, ἐξουσία, trebuie asumată ca zestre interioară, pusă în lucrare responsabilă de un subiect cu caracter moral. Aceasta este legată indisolubil de stăpânire de sine, de cunoaștere și de acțiune, lipsite de constrângere.

I.2. Conceptul de libertate și semnificațiile sale

Termenul grecesc care descrie libertatea și independența omului în orice privință este ἐλευθερία – *elefteria*⁷⁰. Concepția antică asupra libertății se referă la condiția omului liber, care a primit acest dar prin apartenența la o anumită familie⁷¹. Aici apare ideea de autoritate, de prestigiu, demnitate și noblete în dreptul libertății⁷².

⁶⁷ Despre această distincție vom discuta într-un subcapitol ulterior.

⁶⁸ ***, „The Authority of the Church in the World”, in vol. *Faith and Order Comision*, NCCCUSA, 2007, format electronic, p. 4.

⁶⁹ Marius ALEXIANU, Roxana CURCĂ, *Cuvinte grecești universale*, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2005, p. 23.

⁷⁰ A. BAILLY, *Dicționar grec-francez*, p. 613.

⁷¹ Această demnitate îi oferă omului anumite drepturi inalienabile, dar îi impun și anumite obligații. A se vedea: E. BENVENISTE, *Vocabularul instituțiilor indo-europene*, p. 269.

⁷² Este foarte frumoasă și binevenită integrarea în acest context a expresiei Sf. Apostol Pavel, rostită chiar în Areopag - zona cu autoritate maximă în domeniul conceptelor: „Căci în El trăim și ne mișcăm și suntem, precum au zis și unii dintre poeții voștri: căci ai Lui neam și suntem” (*Faptele Sfinților Apostoli* 17, 28). Această precizare minunată descoperă faptul că omul are autoritate și libertate prin faptul că este înrudit cu Dumnezeu – izvorul autorității și al libertății. Această înrudire a omului cu Dumnezeu în orizontul autorității și al libertății este amplificată odată

Din această direcție înțelegem distincția dintre liber și sclav⁷³. Este important de observat faptul că verbul ελεύθερο presupune conceptul de legitimare⁷⁴, de îngăduință sau permisiune⁷⁵, asemănător verbului din latină *augere*, despre care am vorbit mai sus, cu trimitere la ideea de autoritate⁷⁶. Atunci când omul insistă asupra dreptului de a alege și o face într-un sens negativ, aceasta poate fi considerată un abuz de libertate⁷⁷. Atât autoritatea, cât și libertatea sunt legate de limite, de răspunsul celuilalt, oferit fără constrângere. Orice încălcare a libertății celuilalt printr-o manifestare agresivă afectează grav libertatea în toate dimensiunile ei: în gândire, în exprimare sau în comportare⁷⁸. „Pentru ca libertatea să fie reală, ea trebuie să fie respectată în mod deplin”⁷⁹.

Din etimologiile de sorginte latină descoperim verbul: *libero*, *-are*, care înseamnă a elibera, a achita, a ierta⁸⁰. În devenirea

cu Întruparea Fiului lui Dumnezeu: „Iar voi sunteți ai lui Hristos, iar Hristos al lui Dumnezeu” (1 Corinteni 3, 23).

⁷³ Acesta este un străin, un necunoscut, un om îndepărtat de neamul și de tradițiile sale. Sclavul nu se poate bucura de demnitatea specifică omului liber. El este redus la starea de *obiect* care poate fi tranzacționat. Ultimul aspect scoate în evidență dimensiunea tragică a omului care nu este liber. A se vedea: E. BENVENISTE, *Vocabularul instituțiilor indo-europene*, p. 269.

⁷⁴ Este foarte interesant de observat cum recunoașterea sau legitimarea copiilor le oferea statutul de oameni liberi. Aceasta presupunea existența unei familii întemeiate legitim și recunoscute în comunitate. E. BENVENISTE, *Vocabularul instituțiilor indo-europene*, pp. 270, 272.

⁷⁵ G.W.H. LAMPE, D.D. ELY, *A Patristic Greek Lexicon*, Clarendon Press, Oxford, 1961, p. 449.

⁷⁶ Analizând rădăcina verbului ελεύθερο, Emile Benveniste descoperă o înrudire cu ideea de autoritate. Aceasta este privită în ideea de creștere, de rodire și dezvoltare în cadrul unei familii sau comunități. De aici apare apartenența la un neam sau la o stirpe de oameni liberi. „Iese astfel la iveală că noțiunea de libertate se alcătuiește pornind de la conceptul de creștere, adică de dezvoltare a unei comunități”. A se vedea: E. BENVENISTE, *Vocabularul instituțiilor indo-europene*, p. 271.

⁷⁷ E. BENVENISTE, *Vocabularul instituțiilor indo-europene*, p. 271.

⁷⁸ Socratis COTOLULIS, *Dicționar român-grec*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1975, p. 294.

⁷⁹ Pr. Gh. POPA, *Introducere în Teologia Morală*, p. 143.

⁸⁰ Marius LUNGU, Mariana LUNGU, *Dicționar Român-Latin, Latin-Român*, Ed. Steaua Nordului Grup SRL, Constanța, 2002, p. 583.